

Mari K. Niemi

Naisten työläs taival puolueiden johtajiksi

NAISTEN PUOLUEJOHTAJUUDEN
MAHDOLLISTUMINEN
SOSIAALIDEMOKRAATEISSA, KESKUSTASSA
JA KOKOOMUKSESSA 1987–2010

Suomalaiset naiset saivat ensimmäisinä Euroopassa äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden, ja ovat olleet kansainvälisesti katsoen hyvin edustettuina parlamentissa. Silti naisten eteneminen etenkin suurten puolueiden johtajiksi on ollut hidasta. Mari K. Niemi tarkastelee artikkelissaan naisten puoluejohtajuuden mahdollistamista puheenjohtajavaalien uutisoinnin valossa. Ensimmäisten naisehdokkaiden mukaantulosta 1990-luvun taitteessa vilkastunut yhteiskunnallinen keskustelu huipentui 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, jolloin naisia nousi ensi kertaa suurten puolueiden johtajiksi ja pääministeriksi.

Poliittisen edustuksen näkökulmasta suomalaisnaiset ovat olleet edelläkävijöitä: he saivat ensimmäisinä Euroopassa äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden vuonna 1906. Vaikka naisia valittiin Suomessa jo ensimmäiseen eduskuntaan, valtiollinen politiikka säilyi 1990-luvun taitteeseen asti miesvaltaisena. Erityisen sukupuolittunutta on ollut poliittinen johtajuus.¹

Sukupuolittuneisuudella viitataan tilanteeseen, jossa tietyn alan tehtäviin rekrytoituu valtaosin vain toisen sukupuolen edustajia. Poliitikassa sukupuolittuneisuus on näkynyt miesvaltaisuuksena etenkin johtopaikoilla ja siinä, että naisten on ajateltu ajavan eri asioita ja osaavan toimia vain tietyillä politiikan lohkoilla. Vielä 1980-luvulla naiset myös rekrytoituivat hallituk-

siin eri väyliä kuin miehet; suurin osa nousi ministeriksi jonkin naisjärjestön johtopaikalta. Erillisjärjestöjen merkitys naisten etenemiselle oli alkuvaiheessa huomattava, sillä ne nostivat naiset voimakkaaksi intressiryhmäksi.²

Poliittisen johtajuuden sukupuolittuminen on heijastellut yhteiskunnan laajempaa sukupuolenmukaista työnjakoa. Julkisessa keskustelussa naisten sopivuus lähtökohtaisesti maskuliiniseksi miellettyyn politiikkaan kyseenalaistettiin pitkään: vielä 1980-luvun alussa naisten työtä politiikassa perusteltiin heidän tarjoamallaan yksityisen elämänpiirin kokemuksella ja hoivamistaipumuksella.³

Naisten ja miesten mieltäminen poliittikkoina erilaisiksi oli naisille alkuvaiheessa eduksi, sillä se perusteli heidän ottamistaan mukaan. Asetelma oli hierarkkinen, sillä naisten ajateltiin täydentävän yleispoliitikoiksi tulkittujen miesten työtä. Vaikka naisten osuus eduskunnassa alkoi 1970-luvulla nousta ja naiset saivat toisinaan muitakin ministeriöitä johdettavakseen kuin heille sopiviksi katsotut sosiaali- tai opetusministeriön, säilyi sukupuolenmukainen vallan- ja työnjako 1980-luvulle asti. Naisjärjestöille työnjako sopi, sillä ne katsoivat noiden salkkujen antavan parhaan mahdollisuuden toteuttaa poliittisia tavoitteita.⁴

Tasa-arvon periaatteella on politiikassa usein ollut laajempi kannatus kuin mitä puolueiden

1. Jaana Kuusipalo, *Sukupuolittunut poliittinen edustus Suomessa*, Tampereen yliopisto 2011, 9, 17, 109; Marianne Liljeström, *Nordic gender equality and Finland. – Challenges for Finland and Democracy. Parliament of Finland Centennial*. Edita 2009, 232.

2. Jaana Kuusipalo, *Suomalaiset naiset politiikassa. – Suomalainen nainen*, Otava 1999, 57; Kuusipalo 2011, 9, 69; myös Maria Lähteenmäki, *Vuosisadan naisliike. Naiset ja Sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa*. Sosialidemokraattiset Naiset 2000, 238.

3. Erkkä Railo, *Henkilökohtainen on poliittista. Neuvottelu politiikan sukupuolittuneesta työnjaosta Annan julkaisemissa poliitikkojen henkilökuviissa vuosina 1975–2005*. Turun yliopiston julkaisuja 2011, C 310, 250.

4. Kuusipalo 1999, 61.

tekemistä henkilövalinnoista voisi päätellä.⁵ Juuri puolueilla on kuitenkin ollut keskeinen rooli politiikan portinvartijoina: naisten etenemisen mahdollistajina tai jarruttajina.⁶ Suomalaisen politiikan johtotehtävien syvää sukupuolittumista kuva se, että myös emopuolueita edistyksekkisemmiksi mielletty nuorisjärjestöt ovat olleet lähes täysin miesten hallitsevia.⁷ Myös organisaatioiden rakenne on jarruttanut naisten etenemistä puolueissa. Keskeiset henkilövalinnat on tehty puoluekokouksissa, joissa on ollut selvä miesenemmistö. Esimerkiksi keskustan edeltäjän maalaisliiton puoluekokouksissa naisten edustus kohentui vasta vuonna 1977, kun puolueen naisosastot saivat oikeuden lähettää kokoukseen omat edustajansa.⁸

Naisehdokas oli Suomessa ensimmäistä kertaa mukana suuren puolueen johtajavaalissa 1980-luvun lopulla, 1990-luvulla sukupuolenmukainen työn- ja vallanjako politiikassa alkoi vähitellen murtua ja 2000-luvulle tultaessa nainen

nousi ensimmäistä kertaa suuren puolueen puheenjohtajaksi ja pääministeriksi. Tälle aikajännteelle osuvat myös median merkityksen voimistuminen politiikassa ja puoluejohtajien aseman vahvistuminen niin puolueorganisaatioissa kuin valtakunnanpolitiikassa, osin niin kutsutun pääministerivaaliasetelman myötä.⁹

Robert Putnamin 1970-luvulla esittämän havainnon mukaan naisten määrä johtotehtävissä on yleensä sitä vähäisempi, mitä merkittävämstä tehtävästä on kyse.¹⁰ Harriet Holterin mukaan valta karkasi naisilta; kun naisia valitaan heille aiemmin saavuttamattomiin tehtäviin, niiden painoarvo heikkenee.¹¹ Suomessa naisten valinta suuren puolueen johtajaksi kuitenkin mahdollistui samaan aikaan kun puoluejohtajien merkitys poliittisina johtajina – mahdollisina tulevina pääministereinä – kasvoi.¹²

Koska tiedotusvälineet ovat tehokkain keino tavoittaa äänestäjät, kysymys nais- ja miespoliitikkojen saamasta näkyvyydestä on tärkeä.

5. Suomessa SDP vaati jo Forssan ohjelmassaan (1899) naisten ja miesten täydellistä yhdenvertaisuutta. Ks. myös Diane Sainsbury, Women's Political Representation in Sweden: Discursive Politics and Institutional Presence. *Scandinavian Political Studies* 2004, Vol. 27, No. 1, 73–74; Vesa Vares, *Kokoomusnaisten matka kodista kabinettiin. Kokoomuksen Naisten Liiton ja Suomalaisen Puolueen Naisjärjestöjen Liiton historia 1906–1983*. Kokoomuksen Naisten Liitto 2009, 278.

6. Sheri Kunovich & Pamela Paxton, Pathways to Power: The Role of Political Parties in Women's National Political Representation. *American Journal of Sociology* 2005, Vol. 111, No: 2, 540; Brenda O'Neill, & David K. Stewart, Gender and Political Party Leadership in Canada. *Party Politics* 2009, Vol. 15, No. 6, 752.

7. Keskustanuorilla on ollut yksi naisjohtaja, Anu Vehviläinen 1989–1991. Kokoomusnuorten johto oli muutama kuukauden sijaisuutta (1991) lukuun ottamatta miesvalta vuoteen 2013, jolloin johtajaksi valittiin Susanna Koski. SDP:ssä Tarja Filatov johti nuorisjärjestöä 1992–1994 ja Heta Välimäki 2006–2010.

8. Vuonna 1970 naisia oli 6,2 % kokousedustajista, vuonna 1978 jo 22,3 %. Kerttu Palmunen: *Aitan polulta yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Keskustalaisen naisliikkeen toiminta 1906–1985*. Suomen Keskustanaiset ry 1992, 401, 494.

9. Tapio Raunio, Why European Integration Increases Leadership Autonomy within Political Parties. *Party Politics* 2002, Vol. 8 No.4, 405–422; Karina Jutila, *Yksillä säännöllä kaksilla korteilla? Empiirinen tutkimus Suomen keskustan sisäisestä päätöksenteosta*. Tampereen yliopisto 2003, 150–151, 156, 159, 197; 250–253; Heikki Paloheimo, Let the Force Be with the Leader – But Who is the Leader? Teoksessa Thomas Poguntke & Thomas Webb (toim.) *The Personalization of Politics*. Oxford University Press 2005, 257–260, 263–264; Terhi Anttila, Eduskuntavaaleista pääministerivaaleiksi. Teoksessa Ville Pernaa & Ville Pitkänen, *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981–2006*. Ajatus Kirjat 2006, 159–160.

10. Robert Putnam, *Comparative Study of Political Elites*. N.J. Prentice-Hall 1976; vrt. Nina Cecilie Raam, The political representation of women: a bird's eye of view. Teoksessa Lauri Karvonen & Per Selle (toim.) *Women in Nordic Politics. Closing the Cap*. Dartmouth Publishing Company 1995; O'Neill & Stewart 2009.

11. Harriet Holter, Om kvinneundertrykkelse, mannsundertrykkelse og hersketeknikker. Teoksessa S. Thordis & T.S. Wetlesen (toim.) *Kvinnekunnskap*, Gyldendal 1976, 61–82.

12. Vrt. Mari K. Niemi, Kun huipulla tuulee. SDP:n, keskustan ja kokoomuksen puheenjohtajavaihdokset 1987–2010. *Politiikka* 2011, 53:4, 273, 276.

Useat tutkimukset ovat osoittaneet tässä olleen eroja: naisten näkyvyys on ollut vähäisempää ja negatiivisempaa kuin miesten¹³, tosin asetelma näyttäisi muuttuneen aikaisempaa tasa-arvoisemmaksi.¹⁴

Naisten poliittisen johtajuuden yleistyttyä aiheetta on jonkin verran tutkittu.¹⁵ Suomessa seikkaperäisin työ on Jaana Kuusipalon väitöskirja (2011), joka käsittelee naisedustusta eduskunnassa, hallituksessa ja tasavallan presidentin tehtävässä. Myös tarkasteltujen puolueiden naisjärjestöjen tarinat valottavat naisten etenemistä.¹⁶ Tässä artikkelissa keskitytään 1980-luvun lopun jälkeiseen aikaan ja naisten puoluejohtajaksi nousuun.

Kansainvälisten, naisten poliittiseksi johtajaksi rekrytoitumista koskevien tutkimusten tuloksissa on eroja. Yhtäältä on havaittu naisten voittamien puoluejohtajavaalien olleen yhtä kil-

pailtuja kuin miesten voittamien¹⁷, toisaalta naisten menestymisen on esitetty edellyttäneen vähäisempää kilpailua¹⁸. Vasemmistopuolueiden on huomattu valitsevan muita todennäköisemmin naisia johtajikseen¹⁹, samoin kriisissä olevat puolueet ovat olleet avoimempia naisten johtajuudelle²⁰. Yhtä kaikki, maskuliinisuuden ja vallan linkki on ollut kulttuuris-historiallinen: valtaan, voimaan ja auktoriteettiin liittyvät mielikuvat ovat perinteisesti maskuliinisia.²¹

Naisten julkisten valta-asemien mahdollistuminen on edellyttänyt mieheyteen ja valtaan liittyvien mielikuvien haastamista ja uudelleenmäärittelyä. Tässä artikkelissa kysytään, millainen julkinen keskustelu mahdollisti naisten poliittisen johtajuuden suurissa puolueissa? Miten ensimmäisiin naisten ehdokkuuksiin suhtauduttiin? Miten median ja politiikan tiivistynyt vuorovaikutus ja pääministerivaaliasetelman synty

13. Kim Fridkin Kahn, Does Being Male Help? An Investigation of the Effects of Candidate Gender and Campaign Coverage on Evaluations of U.S. Senate Candidates. *The Journal of Politics* 1992, Vol. 54, No 2, 497–517; Kim Fridkin Kahn, The Distorted Mirror: Press Coverage of Women Candidates for Statewide Office. *The Journal of Politics* 1994; Clare Walsh, Gender and Mediatized Political Discourse: A Case Study of Press Coverage of Margaret Beckett's Campaign for the labour Leadership in 1994. *Language and Literature* 1998, Vol. 7, 199–214; Karen Ross, *Women, Politics, Media. Uneasy Relations in Comparative Perspective*. Hampton Press 2002; Elisabeth Gidengil & Joanna Everitt, Conventional Coverage/Unconventional Politicians: Gender and Media Coverage of Canadian Leader' Debates 1993, 1997, 2000. *Canadian Journal of Political Science* 2003 Vol. 36, No. 3, 559–577; Railo 2011; Donatella Campus: *Women Political Leaders and the Media*. Palgrave 2013.

14. Dianne G. Bystrom, Terry A. Robertson, Mary Christine Banwart: Framing the Fight: An Analysis of media Coverage of Female and Male Candidates in Primary Races for Governor and U.S. Senate in 2000. *American Behavioral Scientist* Vol. 44, No. 12 2001; Lonna Rae Atkeson & Timothy B. Krebs, Press Coverage of Mayoral Candidates. The Role of Gender on News Reporting and Campaign Issue Speech. *Political Research Quarterly*, Vol. 61, No.2, 2008, 249; Campus 2013, 39–40, 47, 50.

15. Esim. Bruce O. Solheim, *On the Top of the World. Women's Political Leadership in Scandinavia and Beyond*.

Greenwood Press 2000; Linda Trimble & Jean Arscott, *Still Counting? Women in Politics Across Canada*. Broadview Press 2003; Farida Jalalzai, Women Political Leaders: Past and Present. *Women & Politics* 2004, Vol. 26, No.3/4; Jane S. Jensen, *Women political Leaders. Breaking the Highest Glass Ceiling*. Palgrave Macmillan 2008; Sylvia Bashevkin, When do outsiders break in? Institutional circumstances of party leadership victories by women in Canada. *Commonwealth & Comparative Politics* 2010, Vol. 48, No. 72–90; Farida Jalalzai & Mona Lena Krook: Beyond Hillary and Benazir: Women's Political Leadership Worldwide. *International Political Science Review* 31:1, 5–23, 2010; Drude Dahlerup & Monique Leyenaar (toim.): *Breaking Male Dominance in Old Democracies*. Oxford University Press 2013.

16. Vareksen (2009) kokoomusnaisten historia käsittää vuodet 1906–1983, Palmusen (1992) keskustanaisten historia vuodet 1906–1985, Lähtenmäen (2000) SDP:n naisliikkeen satavuotishistoria ulottuu vuoteen 2000.

17. O'Neill & Stewart 2009, 752

18. Bashevkin 2010, 87

19. O'Neill and Stewart 2009, 752; Bashevkin 2010, 87

20. Michelle K. Ryan, S. Alexander Haslam & Clara Kulich, Politics and the Glass Cliff: Evidence that Women are Preferentially Selected to Contest Hard-To-Win Seats. *Psychology of Women Quarterly* 2010 34, 56–64; Jensen 2008, 223; ks. myös John B. Thompson, *Political Scandal. Power and visibility in the media age*. Polity 2000.

21. Nannerl Keohane: *Thinking about Leadership*. Princeton 2010, 121; Campus 2013, 11.

heijastuivat keskusteluun? Miksi naisten läpimurto viivästy 2000-luvulle – ja millaisissa tilanteissa naisia lopulta valittiin?

Aihetta tarkastellaan kolmen perinteisen valtapuolueen, sosiaalidemokraattien, keskustan ja kokoomuksen vuosien 1987–2010 puheenjohtajavaaleja käsitelleen sanomalehtikirjoittelun (*Aamulehti, AL; Helsingin Sanomat, HS; Turun Sanomat, TS*) valossa. Aineisto käsittää kaikki aihetta koskevat pääkirjoitukset, uutisjutut, kolumnit ja kainalojutut noin kahdelta kuukaudelta ennen niitä 13 puoluejohtajavaalia, joissa puoluejohtaja on vaihtunut.²² Painopiste on vaaleissa, joissa naisehdokkaat menestyivät ja virisi keskustelua mahdollisuudesta valita johtajaksi nainen. Aineistoa täydentävät aihetta koskeva tutkimuskirjallisuus ja poliitikkojen muistelmat.

Kieli ymmärretään tässä Vesa Heikkisen esittämään tapaan ideologiseksi, useita tarkoituksia palvelevaksi systeemiksi, jota analysoimalla päästään kiinni tutkittavan ajan ja kulttuurin perustaviin merkityksiin. Samalla kun journalistien kielelliset valinnat kuvasivat ajankohtansa maailmaa ja ajattelutapoja, ne myös rakensivat sitä.²³ Sanomalehtiaineisto palvelee naisten läpimurron vaiheiden paikantamista ja tutkittavan ajan yhteiskunnallisen kontekstin ymmärtämistä.

Pienin askelin, meillä ja muualla

Myös Suomen kaltaisessa, tasa-arvoisuudestaan tunnetussa Pohjoismaassa naisten eteneminen politiikan huipulle on ollut työlästä. Monet sinänsä varhaiset läpimurrot jäivät pitkään yksittäisiksi. Suomi sai ensimmäisen naisministerin vuonna 1926 (Miina Sillanpää, Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue, SDP), mutta seuraava nimitettiin vasta vuonna 1948 (Hertta Kuusinen, Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, SKDL). Puolueiden naisjärjestöt vaativat hallitukseen naisten edustusta, ja yhden tai kahden naisministerin ”kiintiö” vakiintui 1970-luvulla säännöksi.²⁴ Pääministeriksi naista harkittiin vakavasti ensi kertaa vuonna 1979 (Pirkko Työläljärvi, SDP)

ja ensimmäinen naisehdokas osallistui presidentinvaaliin vuonna 1982 (Helvi Sipilä, Liberaalinen Kansanpuolue, LKP).

Kysymys naisista merkittävimpien puolueiden johdossa ajankohtaistui vasta 1990-luvun vaihteessa. Heidän etenemisensä vauhdittui naisjärjestöjen ryhdyttyä systemaattiseen, puoluerajat ylittävään painostukseen naisten edustuksen parantamiseksi.²⁵ Vuoden 1987 jälkeen naisia on ollut ehdolla suurimmassa osassa sosiaalidemokraattien, keskustan ja kokoomuksen puheenjohtajavaaleista.²⁶ Tarja Halosen menestys sosiaalidemokraattien puheenjohtajavaaleissa jäi niukaksi, mutta nousu oikeusministeriksi ja ulkoministeriksi tasoitti tietä presidenttiyteen. Presidentinvaalissa naisten kansalaisaktivismista noussut ”naispresidenttiliike” näytti voimansa jo vuoden 1994 vaaleissa²⁷; naispresidentin valintaan oltiin valmiita vuonna 2000, jolloin Tarja Halonen valittiin ensimmäiselle kaudelleen. Suuren puolueen johtajaksi nainen, keskus-

22. Kunkin vaalin aineiston keruujakso alkaa päivästä, jona tieto johtajavaihdoksesta tuli julkisuuteen. Mukana ovat myös valinnan ensimmäiset analyysit. SDP:llä johtajavaihdokseen johtaneita vaaleja oli aineistossa viisi, kokoomuksella ja keskustalla neljä.

23. Heikkinen, Vesa, *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. SKS 1999, 13, 23, 40, 50, 71, 131, 178.

24. Jaana Kuusipalo, Nainen poliitikkona ja poliitikko naisena: Poliitiikan sukupuolituminen Suomessa. Teoksessa Anna Moring (toim.) *Sukupuolen politiikka: Naisten ääni-oikeuden 100 vuotta Suomessa*. Otava 2006, 28.

25. Yhteistyön tulokset näkyivät esim. vuoden 1991 eduskuntavaaleissa, joissa naisten osuus nousi ennatyslukemiin (39 %). Jaana Kuusipalo, *Sukupuolen rooli kampanjoinnissa*. Teoksessa Pekka Isotalus & Eeva Aarnio (toim.) *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?* 2000, 42–43. Naisten aktivoitumista kuvaa, että SDP:n naisliitto teki vuoden 1981 puoluekokoukselle 17 aloitetta naisten osuuden lisäämiseksi puolueen valmistelu- ja päätöksentekoelemisissä. Lähteenmäki 2000, 248, 280. Eduskunnan naisverkosto perustettiin 1991. Naisverkostosta ks. Maria Lähteenmäki, *Naiset tasa-arvoisemman yhteiskunnan puolesta 1907–2003*. Teoksessa *Naiset eduskunnassa. Suomen eduskunta 100 vuotta*. Edita 2008, 200–202.

26. Niemi 2011, 276.

27. Kuusipalo 2000, 41.

tan Anneli Jäätteenmäki, nousi ensimmäistä kertaa vuonna 2002.

Myös Suomessa naiset pääsivät varhemmin johtamaan pienehköjä puolueita, ensi kertaa vuonna 1986 (Kristiina Halkola, Demokraattinen Vaihtoehdot, DeVa). Vahvin asema naisilla on ollut vihreissä. Koska liikkeessä oli alusta asti mukana runsaasti naisia, heidän oli luontevaa ottaa paikkansa puolueen kaikilla tasoilla. Vuosina 1987–2010 vihreiden yhdeksästä johtajasta viisi oli naisia.

Pohjoismaisittain Suomi oli jälkijunassa, sillä Norjassa työväenpuolueen Gro Harlem Brundtland oli puoluejohtaja ja pääministeri jo vuonna 1981. Islannissa Vigdís Finnbogadóttir toimi valta-asemaltaan muodollisessa presidentin tehtävässä vuosina 1980–1996. He olivat kuitenkin poikkeuksia, sillä naisten laajempi läpimurto politiikan huipulle tapahtui Pohjoismaissakin vasta 2000-luvun alussa. Islanti sai ensimmäisen naispääministerin, sosiaalidemokraatti Jóhanna Sigurðardóttirin, vuonna 2009, ja Tanska vuonna 2011, kun tehtävän otti vastaan sosiaalidemokraatti Helle Thorning-Schmidt. Ruotsissa sosiaalidemokraatit valitsivat ensimmäisen naisjohtajansa, Mona Sahlinin, vuonna 2007, eikä maalla ole ollut naista pääministerinä.

SDP:n uranuurtajanaiset

Sosiaalidemokraattisten naisten on ollut helppompaa edetä ministereiksi kuin oman puolueensa johtopaikoille²⁸, sillä miehet ovat pitäneet kiinni asemistaan. Tätä kuvastaa se, että naisten nousu varapuheenjohtajiksi onnistui vain varapuheenjohtajuuksia lisäämällä: Tyyne Leivo-Larsson valittiin ensimmäisenä naisena puolueensa varapuheenjohtajaksi vuonna 1955, kun puolue ryhtyi valitsemaan myös toisen varapuheenjohtajan. Asetelma ei jäänyt pysyväksi: vuoden 1960 puoluekokouksessa palattiin yhden varapuheenjohtajan malliin.²⁹ Puolueen puheenjohtajan, varapuheenjohtajan ja puoluesihteerin muodostama johtotroikka oli miehinen vuoden 1972 puoluekokoukseen asti, jolloin varapu-

heenjohtajien määrä nostettiin jälleen kahteen ja Margit Eskman valittiin tehtävään. Siitä pitäen toisen varapuheenjohtajan tehtävä vakiintui naisten epäviralliseksi kiintiöpaikaksi.³⁰ Vuonna 1990 puolueessa kokeiltiin varapuheenjohtajuuksien määrän nostamista kolmeen, mikä paransi naisten edustusta. Kokeilusta kuitenkin luovuttiin vuoden 1993 puoluekokouksessa, ja malliin palattiin vasta vuonna 2008.³¹

Suomessa naisten aliedustus on ollut selkeä myös valiokuntien johtajuuksissa ja eduskuntaryhmän johtajan tehtävissä; sosiaalidemokraateista nainen valittiin valiokuntaa johtamaan vasta 1978 (Sinikka Luja-Penttilä).³² Sukupuolitunutta työn- ja vallanjakoa puolueessa kuvaa se, että SDP:n 37:stä eduskuntaryhmän puheenjohtajasta naisia on toistaiseksi ollut yksi (Tarja Filatov 2007–2010) ja 22 puoluesihteeristäkin vain kaksi (Ulpu Iivari 1987–1991; Maarit Feldt-Ranta 2005–2008).

Ensimmäinen suomalaisnainen osallistui suuren puolueen puheenjohtajavaaliin vuonna 1987, kun sosiaalihallituksen pääjohtaja ja entinen sosiaali- ja terveystoiministeri Vappu Taipale asetettiin ehdolle Kalevi Sorsan seuraajaksi SDP:n johtoon. Taipaleen ilmoittautuessa mukaan puolueen sisäpiirissä oli ajan poliittista tapakulttuuria noudatellen jo sovittu Pertti Paasion valinnasta. Vaali ei ollut avoin tai aidosti kilpail-

28. Lähteenmäki 2000, 240.

29. Vuoden 1955 puoluekokouksessa esitettyä naiskiintiöpaikkaa varapuheenjohtajistoon vastustettiin mm., koska pian kiintiön haluaisivat myös nuorisoliitto, pienviljelijäliitto ja muut intressitahot. Säännöissä kuitenkin oli jo kiintiö ruotsinkielisten edustajalle, http://www.tyark.fi/lists/sdp_ptk_1955_s133-248.pdf, 175–177. Luettu 18.11.2013.

30. SDP:n verkkosivu: <http://www.sdp.fi/fi/component/content/article/30-sdp/tutustu/taustat/4171-puoluekokoukset-puheenjohtajat-ja-puoluesihteerit-1899>.

31. <http://www.sdp.fi/fi/component/content/article/30-sdp/tutustu/taustat/4171-puoluekokoukset-puheenjohtajat-ja-puoluesihteerit-1899>. Luettu 18.11.2013.

32. Lähteenmäki 2008, 198.

tu.³³ Lehdissä teoreettisena uhkana Paasion valinnalle väläytettiin mahdollisuutta, että maaherra Pirkko Työläjärvi peruisi kieltäytymisensä, olihan tämä nainen arvioiden mukaan vaarallinen yhdistelmä – ”sekä suosittu että pätevä”.³⁴

Ilmeisesti vaalin muodollinen luonne oli syynä siihen, että Taipaleen ehdokkuus unohtui sanomalehdistöltä jo vuoteen 1990-mennessä, jolloin keskustan Eeva Kuuskoski-Vikatmaan ehdokkuutta juhliittiin naisen ensiesiintymisenä merkittävän suomalaispuolueen johtajavaalisena.³⁵ Toisaalta vakava puheenjohtajuuden tavoittelu tuskin oli Taipaleen tavoitteena. Suomen ensimmäisenä avoimesti feministisenä ministerinä profiloitunut Taipale³⁶ ja SDP:n naisliitto olivat tyytymättömiä puolueen toimintakulttuuriin, jonka he haastoivat asettamalla naisia ehdolle kaikkiin keskeisiin tehtäviin. Taipale ilmaisi huolensa naisten pieneksi jäämässä olleesta edustuksesta ja totesi uutisoinnin piirtäneen kuvan, jossa ”pojat jakavat Kalevi Sorsan perintöä”.³⁷

Toimittajat ihmettelivät naisten intoa ”äänestyttää” puoluekokouksen valinnoista: Arja Alho oli ”tyrkylä” varapuheenjohtajaksi ja tarjolla oli

”ehdokas joka lähtöön”. Taipaleen tulkittiin pyrkivän puheenjohtajaksi ”huvien vuoksi”, toisaalta naisten arvioitiin yrittävän ”kiilata” ja ”vyöryttää” edustajansa puoluejohtoon.³⁸ Kirjoittelun tyyli laji herättää kysymään, eikö naisilla katsottu olevan yhtäläistä oikeutta tavoitella johtotehtäviä. Ajan poliittisessa todellisuudessa SDP:n sisäpiirin valmisteleman listan ulkopuolisilla ehdokkailla ei kuitenkaan ollut aitoja mahdollisuuksia, joten naisliiton voitiin tulkita heittävän kapulointa miesten rasvaamiin rattaisiin. Uutisoinnin valtavirrasta poiketen *Aamulehden* Päivi Rajamäki sivalsi SDP:n olevan epädemokraattinen, sen puoluejohdon ”koppavaa ja autoritaarista” ja naisten kelpaavan lähinnä pannulappuja virkkaamaan. ”Naiset tuntevat itsensä päähän potkituiksi”, hän kirjoitti.³⁹

Naisjärjestön kritiikki jatkui puoluekokouksessa.⁴⁰ Vappu Taipaleen kannatus puoluekokouksen äänestyksessä (62–272) jäi vaatimattomaksi, mutta naisten aktivoituminen oli toisen historiallisen valinnan katalysaattori. Sorsan ja Paasion lähipiiriin kuulunut, vain vuorokausi ennen vaalia ehdolle asetettu Ulpu Iivari nousi ensimmäisenä naisena sosiaalidemokraattien puo-

33. Manttelinperijä-perinteestä esim. Kalevi Sorsa, *Kansankoti ja punamulta. Poliittikan kuvioita 1972–1976*. WSOY 2003; Jukka Seppinen, *Kalevi Sorsa. SDP:n vallan vakauttaja*. Edita 2008, 475; Paavo Lipponen, *Muistelmat I*. WSOY 2009, 420–423, 425. Sorsan ilmoitusta erotaan odotetaan, TS 30.4.1987; Sorsa jättää puoluejohdon, HS 29.4.1987; Paasio valmis SDP:n johtoon, HS 30.4.1987. Puheenjohtajuus Paasiolle. Sorsa vihjaisi jäävänsä pois, AL 29.4.1987; Paasion ja Sorsan jälkeen Paasio? SDP:n johto uudistuu, AL 30.4.1987; Paasio SDP:n johtoon, AL 8.5.1987. Myös Erkki Liikasen, Matti Ahteen ja Paavo Lipposen nimet mainittiin, mutta vakavaa haastajaa Paasio ei uutisoinnin perusteella saanut. Vaalitappio kypsytti Sorsan eropäätöksen, HS 30.4.1987; Liikasen ei halua Sorsan seuraajaksi, HS 8.5.1987. Paasion valinta SDP:n johtoon varmistumassa, TS 8.5.1987; Vv-ministeri ei voi olla SDP:n johdossa, TS 8.5.1987.

34. Seuraaja Sorsalle, TS 9.5.1987, pk; Paasion ja Sorsan jälkeen Paasio? SDP:n johto uudistuu, AL 30.4.1987.

35. Naiset pyrkivät eturiviin HS 6.4.1990, pk; Keskustan puoluesihteeriksi tarjolla jo kolme ehdokasta, TS 3.4.1990; Keskustan suuri tilaisuus, TS 4.4.1990, pk. Mikko Elo vuo-

den 1987 vaalista: ”vaaka kallistuikin Paasion hyväksi eikä hänelle ilmaantunut todellista haastajaa”. Taipaleen ehdokkuutta Elo ei mainitse. Mikko Elo, *Poliittikkaa ja Persoonia*. Etukeno oy 2007, 64.

36. Kuusipalo 1999, 67.

37. Taipale SDP:n naisten ehdokas, TS, 27.5.1987; SDP:n linjat TS, 28.5.1987, pk; Paasion kilpasisko ei lähde linjivaaliin. Taipaleelle ehdokkuus on jo voitto naisille, TS 31.5.1987; Taipale Paasion haastajaksi SDP:n puheenjohtajakilpaan, HS 27.5.1987; Taipale kisaan Paasion kanssa, AL 27.5.1987.

38. Naiset äänestävät SDP:tä lähes jokaisesta valinnasta, TS 4.6.1987; SDP päättää Sorsan kauden HS 31.3.1987, pk; Ehdokkaita joka lähtöön. SDP:n naiset yrittävät kiilata puoluejohtoon, HS 4.6.1987; Kalevi Sorsa evästi seuraajansa Pertti Paasiota, HS 6.6.1987; Taipale haastaa Paasion. Naiset aikovat vyöryä demarien johtopaikoille, AL 4.6.1987.

39. Valtionhoitaja kaipaa uudistusta. Nyt on SDP:n perestroikan aika. AL 31.5.1987.

40. http://www.tyark.fi/lists/sdp_ptk_1987_s1-100.pdf, 91, ks. myös 97–99. Luettu 18.11.2013.

luesihteeriksi.⁴¹ Puoluejohdolle valinta oli keino hillitä kritiikkiä naisten sivuuttamisesta, mutta naisjärjestölle tämä oli isku, koska Iivari ei ollut sen ehdokas.⁴² Lehdissä Iivaria luonnehdittiin poliitikkona pehmeäksi ja hänen valintaansa ”rohkeaksi”, puolueen imagoa kohentavaksi ratkaisuksi.⁴³ Vastaavat luonnehdinnat toistuivat jatkossa puheenjohtajaksi pyrkineitä naisia arvioitaessa.

Perti Paasion vuonna 1987 alkanut kausi SDP:n johdossa jäi lyhyeksi: hän luopui kritiikin saattamana vastaehdokkaaksi löydetyn Ulf Sundqvistin kannatuksen noustua nopeasti vuonna 1991. Vaikka tämänkin vaalin tulos oli tiedossa etukäteen, naisjärjestö esitti puoluejohtoon Tarja Halosta ja Liisa Jaakonsaarta sekä puoluesihteeriksi Tuula Haataista ja Arja Alhoa. *Helsingin Sanomissa* ihmeteltiin tutusti miltei jokaisen ”kynnelle kykenevän” ilmoittautumista ehdolle.⁴⁴ Kielikuvissa naisten aktivoituminen kuvattiin usein aggressiivisesti: ”vihaisten” demarinaisten uutisoitiin ”runnoneen” puoluetoimikuntaan kaksi nuorta naista.⁴⁵ Yhdeksänjäseniseen toimikuntaan oli kaavailtu vain kahta naista, mutta naisjärjestö onnistui kaksinker-

taistamaan määrän. Oikeudenmukaisuutta peränneet naiset kysyivät, millaisen kuvan puolue halusi itsestään antaa – oliko kyseessä vain miesten puolue?⁴⁶ Puheenjohtajavaalissa naiset eivät menestyneet; sen sijaan varapuheenjohtajaksi valitun Tarja Tenkulan valinta uutisoitiin ”tytön” ulkomuotoa ja puuhakkuutta kuvaillen.⁴⁷

Uusi johtajavaali oli sosiaalidemokraateilla edessä 1993, kun Ulf Sundqvist joutui luopumaan paikastaan STS-pankin johtajakauden epäselvyyksien vuoksi. Paavo Lipposen valintaan johtaneen vaalin alla naisjärjestö jatkoi yrityksiään vahvistaa naisten edustusta.⁴⁸ Naisten marginaalista roolia kuvastaa suhtautuminen Tarja Halosen ehdokkuuteen: mielipidemittauksessa hän oli neljästä ehdokkaasta ainoa, jonka kannatusta ei edes mitattu.⁴⁹

Paavo Lipposen pitkä kausi patosi johtajakilpailun vuosiksi. Hänen ilmoittaessaan erostaan vuonna 2005 naisjärjestö nimesi oman ehdokkaansa, opetusministeri Tuula Haataisen. Tämän mahdollisuudet olivat niukat, ja toisen naisehdokkaan, Arja Alhon, vielä vähäisemmät.⁵⁰ Kampanjan aikana kannatus kanavoitui puoluesihteeriksi Eero Heinälumalle niin nopeasti, että hänen valintansa vaikuttaa puolueen sisäpiiriin

41. SDP:n johtoon tarjolla naisyllättäjä, HS 5.6.1987.

42. Kuten AL asian muotoili: naisliitolle Iivari oli puoluejohdon linjoja tiukasti seuraava yleisehdokas. TS tulkitsi naisliikettä näpätetyt, koska naiset olivat ”kärjekkäillä kannanotoillaan pyrkineet kilvan nostamaan profiiliaan”. Ulpu Iivari nousee puoluesihteeriksi, AL 5.6.1987; Muutos, ei mullistus (pk), TS 6.6.1987; Puolueen äidin tehtävä on edessä, TS 11.6.1987. Jo vuoden 1981 puoluekokouksessa naisliitto oli pyrkinyt nostamaan tehtävään johtajansa Marianne Laxénin, mutta tämä hävisi vaalin Erkki Liikalle (226–139). Lähteenmäki 2000, 246, 249.

43. TS kuvaili Iivarin asua ja koruja, HS luonnehti tämän tulleen valituksi ”kansikuvatytönä”, jonka ”odotetaan pehmentävän puolueen kovin miehistä ilmettä”. TS kyseli puoluejohtajan itsetunnon perään, kun rinnalle ei valittu profiililtaan itsenäistä puoluesihteeriksi. TS 6.6.1987; Muutos, ei mullistus (pk); Iivari yllätys ehdokas puoluesihteeriksi, TS 5.6.1987; ks. myös Puolueen sotilas ja Lotta Svärd, HS 6.6.1987; Puolueen äidin tehtävä on edessä, TS 11.6.1987; SDP hakee uutta ilmettä, HS 8.6.1987, pk.

44. Ulf Sundqvistin valinta varmistuu, HS 10.10.1991.

45. Naiset ottivat ohjat käsiinsä, HS 18.11.1991.

46. Naiset taistelivat johtopaikoista, AL 4.9.1991.

47. Tenkula ei jää koristeeksi, AL 18.11.1991

48. Kalliomäellä niukka johto SDP:n puheenjohtajakilpailussa, HS 1.6.1993.

49. Halosta tarjotaan SDP:n johtoon, HS 18.3.1993. HS:n mukaan mittauksessa kysyttiin, olisiko johtajaksi paras Louekoski, Lipponen, Kalliomäki vai joku muu. Mielipidemittaus: Kalliomäkeä pidetään parhaana SDP:n uudeksi puheenjohtajaksi, HS 1.5.1993.

50. Tuula Haatainen on asettumassa ehdolle SDP:n puheenjohtajaksi, HS 17.3.2005; Internet-äänestys lisää nuorten intoa vaaleihin, AL 13.3.2005; SDP:n väki vaikei vielä Lipposen seuraajasta, HS 10.3.2005; Teemu Lukka, SDP matkalla kohti tuntematonta, HS 12.3.2005, kolumni. Haatainen harkitsee vajavasti pyrkimistä SDP:n puheenjohtajaksi, HS 13.3.2005; Pari piirua ihmisen suuntaan, AL 18.3.2005.

hyvin valmistelemalta.⁵¹ *Aamulehti* osui oikeaan ennakoidessaan, että tasa-arvosyistä ja julkisuuskuvan vuoksi puoluesihteeriksi valittaisiin nainen; lehden mukaan Maarit Feldt-Ranta ”jyräsi” itsensä tehtävään.⁵² Vaikka naista ei vielä valittu puolueen johtajaksi, paine naisten nostamiseksi eturiviin näkyi rintaman leveytenä. Pait-si puoluesihteeriksi, myös varapuheenjohtajiksi valittiin nyt naiset: Pia Viitanen ja Tarja Filatov.

Vaikka SDP:n puheenjohtajavaaleissa on naisia ollut ehdolla hieman useammin kuin keskustan ja kokoomuksen vaaleissa, oli naisten merkitys vuoteen 2008 asti symbolinen. Esimerkiksi Tarja Halonen sai vuosien 1991 ja 1993 vaaleissa alle 20 ääntä, ja Tuula Haatainen vuonna 2005 vain 11 ääntä.⁵³ Joksikin aikaa painetta naisjohtajan valitsemiseen vähensi Tarja Halosen nousu tasavallan presidentiksi vuonna 2000, toisaalta Mona Sahlinin valinta ruotsalaisen sisarpuolueen johtoon 2007 ajankohtaisti kysymyksen Suomessakin.

SDP oli kärsinyt kevään 2007 eduskuntavaaleissa kirvelevän tappion: tulos oli puolueen historian toiseksi huonoin.⁵⁴ Vaikka julkisuudessa puolueen vaikeudet uudistua ja vedota nuoriin äänestäjiin olivat olleet vahvasti esillä⁵⁵, Eero Heinäluoman eroilmoitus yllätti kaikki.⁵⁶ Ensim-

mäistä kertaa kysymys naisen valitsemisesta nousi keskeiseksi: voisiko naisjohtaja palauttaa puolueen vetovoiman?⁵⁷

Helsingin Sanomien mukaan SDP:ssä kaivat-tiin ”uutta verta ja nuorempaa ehdokasta”, ja moni katsoi nyt olevan ”naisen vuoro”.⁵⁸ Naiselle arvioitiin olevan ”sosiaalista tilausta”⁵⁹, naisen valitseminen olisi myös ”vahva viesti”⁶⁰. Seuraavina viikkoina mukaan ilmoitautui yhdeksän ehdokasta, niin naisia kuin miehiä⁶¹. Jokin ilmapii-rissä oli muuttunut, sillä usean naisehdokkaan ei enää ajateltu haittaavan toistensa kampanjoita.

Naisista parhaissa asemissa vaaliin lähti ministerinäkin kokenut puolueen varapuheenjohtaja ja ensimmäinen nainen eduskuntaryhmän puheenjohtajana, Tarja Filatov. Alun ennakkosuositit Filatov ja Erkki Tuomioja joutuivat pian antamaan gallupkärjessä tilaa tuntemattomammalle, mutta raikkaaksi ja ryvetyttömäksi arvioidulle Jutta Urpilaiselle.⁶² Keskustelu osoitti perinteisten johtajakriteerien olleen murroksessa; mielikuvia ja imagopoliittista laskelmointia painotettiin poliittisen kokemuksen kustannuksella. Keski-ikäisen, turvallisen Filatovin valinnan ei uskottu riittävän uudistumiseen, vaan

51. Muut ehdokkaat Haataisen ja Alhon lisäksi olivat Erkki Tuomioja ja Johannes Koskinen. Kysely: Heinäluoma suosituin SDP:n johtoon, HS 20.3.2005; SDP:n ikävyyttävä puheenjohtajakisa, HS 6.5.2005, pk; Heinäluoma on suosikki, TS 29.5.2005; Eero Heinäluoma odotetusti SDP:n puheenjohtajaksi, HS 11.6.2005; Puheenjohtajan vaali lässähti Heinäluoman ylivoimaisuuteen, TS 11.6.2005.

52. SDP:n puoluesihteerin virka ei kiinnosta, AL 12.4.2005; Feldt-Ranta jyräsi puoluesihteeriksi, AL 11.6.2005.

53. Niemi 2011, 275–276.

54. Jarmo Huuhtanen, SDP:n feikki uudistumisleikki. HS 7.2.2008, kolumni.

55. SDP heikoilla nuorten keskuudessa, HS 7.2.2008, pk; Demarinuoret: Puolueen pitää nousta poterosta, HS 7.2.2008.

56. Heinäluoman luopuminen avaa SDP:n linjakeskustelun HS 11.2.2008, pk; Heinäluoma tyrmistyi eropäätöksellään, HS 11.2.2008; Täydellisesti rakennettu draama, HS 11.2.2008.

57. Mm. toimittaja Hanna Kaarto linkitti kirjoituksessaan nuorille naisille avautuneen mahdollisuuden edetä puolueessa ja toisaalta puolueen ”paljon puhutun” imago-ongelman. Näkökulma-artikkeli, HS 11.2.2008.

58. Tarja Filatov ja Jutta Urpilainen demarisuosikit, HS 12.2.2008; Filatoville ja Urpilaiselle eniten tukea SDP:n johtoon piirien puheenjohtajilta, HS 12.2.2008; Kaikki on auki, HS 17.2.2008.

59. Avoin puheenjohtajakilpa tuo uutta eloa demareihin, HS 13.2.2008, pk.

60. Antti Kokkonen: Viikossa syntyi kuttava asetelma, HS 16.2.2008, kolumni.

61. Ehdokkaat olivat Erkki Tuomioja, Tarja Filatov, Piia Viitanen, Jutta Urpilainen, Mia-Petra Kumpula-Natri, Johannes Koskinen, Kimmo Kiljunen, Jouko Skinnari ja Ilkka Kantola

62. Tuomioja ja Filatov vahvoilla, TS 12.2.2008; Filatov ja Tuomioja kirkaasti SDP:n kannattajien suosikit, HS 25.2.2008; Tuomioja kärjessä SDP:ssä, Urpilainen haastaa Filatovia, HS 5.4.2008; Urpilainen tavoittanut Tuomiojaa SDP:n puheenjohtajakilvassa; 30.4.2008.

kaivattiin ”tuoretta kasvoa, fiksua, pätevää ihmistä, joka osaa esiintyä”.⁶³ Vauhtia keskusteluun antoi Paavo Lipponen, joka kannatti 30–50 vuotiaan henkilön, mikä ettei vielä naiseen, valintaa.⁶⁴ Kun Jutta Urpilainen valittiin ensimmäisenä naisena puolueensa johtajaksi, SDP:n tulokittiin nuorentaneen imagoaan ja pyrkiin rohkeasti uudistumaan, mutta ottaneen samalla riskin – esimerkiksi Urpilaisen paineensietokyvystä ei ollut näyttöjä.⁶⁵

EKV-ilmioistä ensimmäisten naispääministerien valintaan

Vaikka keskusta on toistaiseksi ainoana suurena suomalaispuolueena valinnut kahdesti naisen johtajakseen, on naisten eteneminen johtopaikoille ollut keskustassakin hidasta. Toistaiseksi kaikki keskustan eduskuntaryhmän johtajat ovat olleet miehiä, ja 12 puoluesihteeristä vain yksi on ollut nainen (Erja Tikka 1990–1994). Ensimmäisen naisvarapuheenjohtajan puolue sai, kun Kerttu Saalasti valittiin tehtävään vuonna 1964. Tämä oli joillekin miehistä vaikea pala, ja eräs heistä ehdotti varapuheenjohtajaksi valitun miehen mainitsemista ensimmäiseksi ja Saalas-

tin toiseksi varapuheenjohtajaksi. Puolueen säännöt eivät kuitenkaan tällaista luokittelua tunteneet.⁶⁶

Keskustan vuoden 1990 puheenjohtajakilpa käynnistyi maaliskuussa Olli Rehnin haastettua Paavo Väyrysen. Yllätys seurasi, kun Väyrynen haastajan saatuaan ilmoitti luopumisestaan.⁶⁷ Ilmeistä manttelinperijää hänelle ei ollut, ja jo ensimmäisissä arvioissa mukana oli naisia: kansanedustajat Hannele Pokka ja Eeva Kuuskoski-Vikatmaa.⁶⁸ Olli Rehnin ja Eeva Kuuskoski-Vikatmaan lisäksi ehdolle asettuivat Seppo Kääriäinen ja Esko Aho. Kampanjan alussa Kuuskoski-Vikatmaa kuvattiin vielä ”naisten ehdokkaaksi”, ja ”äänekkäiden” keskustanaisten kirjoitettiin ”työntävän” tätä eturiviin.⁶⁹

Vaalin varhaisuus huomioon ottaen on yllättävää, että kysymys sukupuolesta jäi toissijaiseksi. Lääkäri, kansanedustaja ja puolueensa varapuheenjohtaja Kuuskoski-Vikatmaa oli noussut sosiaaliministeriksi jo toisen kauden kansanedustajana. Hän sai kannatusta niin naisilta kuin miehiltä ja oli suosittu myös puolueensa ulkopuolella. Lehdet kirjoittivat pian innostuneesti ”EKV-ilmioistä”.⁷⁰ Kuuskoski-Vikatmaan eduksi

63. Riskinotto nousussa, AL 3.5.2008, pk; Urpilainen toisi tuoreutta, TS 10.5.2008, Aimo Massisen kolumni; Paalupaikalla, HS 11.5.2008, Unto Hämäläisen kolumni, Pari piirua oikealle, HS 24.5.2008, kolumni; Hanna Kaarto, Ensin tarvitaan suosiota, sitten rohkeutta, HS 1.6.2008.

64. Lipponen ei uskoisi SDP:tä Tuomiojalle, HS 27.4.2008; Lipponen ei siekaile puuttua SDP:n puheenjohtajakilpaan, HS 29.4.2008.

65. Urpilaisen SDP pyrkii takaisin vallan ytimeen, TS 7.6.2008; SDP yrittää uudistua johdon sukupolvenvaihdoksella, HS 7.6.2008, pk; SDP nuorensi kasvonsa, HS 7.6.2008; Antti Kokkonen: SDP otti riskin, HS 7.6.2008, kolumni.

66. Maija Metsola, *Naiset tulkaa toimimaan eestä perheen, uskon, isänmaan! Porvarilliset naispolitiikat Suomessa vuosina 1945 – 1966*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Historiatieteen ja filosofian laitos 2008, 41–42.

67. NKL haluaa Rehnin ehdokkaaksi, TS, 3.3.1990; Olli Rehn asettuu Paavo Väyrysen vastaehdokkaaksi, TS 13.3.1990; Väyrynen haluaa vastustajansa ja kannattajansa keskustan taakse, TS 30.3.1990; Aho kertoo Väyrysen

luopumisen olleen yllätys myös hänelle, ks. Aho 1998, 21 & Paavo Väyrynen, *On totuuden aika. Tosiasioita ja muistikuvia Mauno Koiviston Suomesta*. Osa 2. WSOY 1993, 411–412.

68. Aho lähti mukaan – Kääriäinen miettii TS 30.3.1990; Keskustan puheenjohtajakisaan haetaan naisia. Eeva Kuuskoski-Vikatmaa miettii vakavasti, TS 31.3.1990.

69. Naiset työntävät keskustan johtoon Eeva Kuuskoski-Vikatmaata. Kääriäinen, Aho ja Rehn ovat ilmoittautuneet ehdolle puheenjohtajaksi, HS 31.3.1990; Kuuskoski-Vikatmaa lähti mukaan kilpaan keskustan johdosta. Juhantalo työntää, keskustan naiset vetävät, HS 4.4.1990; Naiset pyrkivät eturiviin HS 6.4.1990, pk.

70. Kuuskoski-Vikatmaan kannatus oli huhtikuun alussa 38 % Esko Ahon jäädessä 13 %:iin. Esko Aho vahvimmillä Keskustan puheenjohtajaksi, TS 11.4.1990. Ks. myös: Suomen Gallup mittasi: Keskustan kolme johtajaehdokasta melko tasaväksisiä, HS 11.4.1990; Kuuskoski-Vikatmaa on keskustan puoluevaltuuskunnan suosikki, HS 22.4.1990; Päijät-Hämeen piiri kannatti EKV:n valintaa, TS 23.4.1990; Kuuskoski-Vikatmaa suosituin, TS 28.4.1990; Kuuskoski-Vikatmaalla eniten kannatusta keskustaryhmässä TS

arvioitiin mahdollisuus kohentaa puolueen julkisuuskuvaa ja vakuuttaa kaupunkien äänestäjät, Väyryns-vastaisuus ja yhteistyökyky.⁷¹ Kolumnistit esittivät ihannoivia tulkintoja hänen uudenlaisesta, valtapeleistä ja pyrkyryydestä vapaasta johtajuudestaan.⁷² Tulkinnot olivat ristiriitaisia, sillä samalla kun Kuuskoski-Vikatmaan liitettiin ajatus ”pehmoilusta”, hänen kerrottiin olevan ehdokkaista ainoa Paavo Väyrystä vastustamaan uskaltautuva.⁷³ Kuuskoski-Vikatmaan asemaa vahvistivat puolueen riveistä sadut arvovaltaiset tuenilmaukset⁷⁴, Paavo Väyrynen tosin hyökkäsi julkisuudessa toistuvasti häntä vastaan ja varoitti muuttamasta puolueen linjaa.⁷⁵

Koska Väyrysen luopumisilmoitus oli ollut yllätys myös Esko Aholle ja tämän tukijoille, Aho lähti tuntemattomampana vaaliin takamatkalta.⁷⁶ Vielä ensimmäisellä kierroksella Eeva Kuuskoski-Vikatmaa sai äänten enemmistön, mutta Aho voitti hänet toisella kierroksella (1589–

1418). Ahon tuntemattomuus nähtiin puolueen sisäpiirissä eduksikin: hän oli mediataitoinen ja kulumaton ”kasvo”, jossa oli potentiaalia⁷⁷.

Vaikka useat toimittajat myönsivät Kuuskoski-Vikatmaan olleen lehdistön suosikki⁷⁸, Ahon valinnan katsottiin edustavan vakautta ja viisautta. Kuuskoski-Vikatmaan valitseminen olisi ollut ”hyppy tuntemattomaan” ja ”liian radikaali muutos”.⁷⁹ Kokonaisuutena vaalia kiiteltiin demokraattiseksi.⁸⁰

Keskustan ensimmäiseksi naisjohtajaksi valittu Anneli Jäätteenmäen tapaus osoittaa, miten tärkeä ponnahduslauta varapuheenjohtajuus voi naispolitiikalle olla. Puoluejohtaja Esko Ahon lähtiessä presidentinvaalitappionsa jälkeen Yhdysvaltoihin vuonna 2000 puolue tarvitsi tälle sijaisen. Paalupaikalla tehtävään oli varapuheenjohtaja Anneli Jäätteenmäki, jota yllättäen avautunut tilaisuus ja oman piirin tuki kannustivat tehtävään.⁸¹ Vuonna 2002 Jäätteenmäki oli

17.5.1990; Keskustajohto hermostui Kuuskoski-Vikatmaan kannatuksesta, TS 23.5.1990; Kuuskoski-Vikatmaa ehdoton suosikki, TS 4.6.1990.

71. Naiset pyrkivät eturiviin, HS 6.4.1990, pk; Ensimmäinen vapaa vaali, HS 7.4.1990; ”Eeva vie keskustan etelään ja tuo hirmuisen vaalivoiton” HS 22.4.1990; Keskustan jännitysnäytelmä, HS 15.6.1990, pk. Samat tulkinnot nousivat myöhemmin esiin puoluekokouksen kannatuspuheissa. Seppo Kääriäinen. *Sitä näyttää, mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001*. Gummerus 2001, 285–286.

72. Risto Uimonen: Onko Eeva riittävän kova? HS 10.5.1990, kolumni; Aimo Massinen: EKV vie punamultaan? TS 16.6.1990, kolumni.

73. Erkki Pennanen: Keskustan isäntien linjavaali, HS 14.6.1990, kolumni; Risto Uimonen: Onko Eeva riittävän kova? HS 10.5.1990, kolumni; Varjonyrkkeilyä linjasta, HS 30.4.1990; EKV, uhka ja mahdollisuus, TS 9.6.1990, pk. Ks. myös Risto Uimonen: Nuori pääministeri. Wsoy 1995, 39.

74. Eeva Kuuskoski-Vikatmaa sai tuekseen Juhantalon TS 4.4.1990; Keskustan kellokailta tukea EKV:lle ja Aholle, TS 7.4.1990. Kuuskoski-Vikatmaalla oli vaalin ehdokkaista nimekkäin tukijakaarti, heistä Kauko Juhantalo piti myös puoluekokouksessa vahvan puheen Kuuskosken puolesta. Kääriäinen 2002, 286.

75. Keskustajohto hermostui Kuuskoski-Vikatmaan kannatuksesta, TS 23.5.1990; Väyrynen kiittelee keskustan

”Aatameita” linjanvedoista. Eevan kannanotoissa olisi selventämisen varaa, TS 8.6.1990; Väyrynen tivaa linjakantaa Eeva Kuuskoski-Vikatmaalta, HS 8.6.1990; Väyrynen jatkoi Kuuskoski-Vikatmaan epäsuoraa arvostelua, TS 16.6.1990; Keskustan jännitysnäytelmä, HS 15.6.1990 pk; Esko Ahon mukaan Väyrysen oma suosikki uudeksi puheenjohtajaksi oli ”ei-Eeva”, mihin kelpasivat yhtä lailla Seppo Kääriäinen kuin Aho itsekin. Esko Aho: *Pääministeri*. Otava 1998,23; Väyrynen varoitti muuttamasta linjaa, TS 29.4.1990; Keskustan EKV-ilmio, TS 1.5.1990, pk; Arvo Aalto: Eläköön naisten vallankumous! TS 1.6.1990, kolumni. Ks. myös Uimonen 1995, 39.

76. Risto Uimosen mukaan Ahosta petasi kulisseyssä puheenjohtajaa suurin piirtein sama joukko, joka aikanaan nosti Väyrysen puoluejohtajaksi. Uimonen 1995, 29–30, 38.

77. Kääriäinen 2002, 284–285.

78. Keskustan valinta, TS 17.6.1990, pk; Erkki Pennanen HS 14.6.1990; Keskustan isäntien linjavaali, kolumni; Aimo Massinen: EKV vie punamultaan? TS 16.6.1990, kolumni.

79. Keskustan valinta, TS 17.6.1990.

80. Keskustan suuri tilaisuus, TS, 4.4.1990, pk; Ensimmäinen vapaa vaali, HS 7.4.1990; Erkki Pennanen: Keskustan isäntien linjavaali, HS 14.6.1990, kolumni; Keskustan valinta, TS 17.6.1990, pk.

81. Anneli Jäätteenmäki, *Sillanrakentaja*. WSOY 2002, 43.

sijaisjohtajana hyvissä asemissa myös varsinaiseen puheenjohtajanvaaliin, ja hän asettui ehdolle jo ennen Ahon luopumisilmoitusta. Jäätteenmäellä arveltiin olevan etulyöntiasema onnistuneen sijaisuuden, voitettujen kunnallisvaalien, naisen vuoro -ajattelun, tyylikkään imagon sekä kansalaisten ja naistenlehtien suosion vuoksi.⁸² Keskeinen kysymys kuului, kuka ehdokkaista nostaisi puolueen hallitukseen oppositio-kauden jälkeen. Ylivoimaiselta näyttäneen enakkosuosikin lisäksi ehdolla olivat Olli Rehn, Hannu Takkula, Matti Vanhanen ja Paavo Väyrynen.⁸³

Lehdissä kysymystä sukupuolesta käsiteltiin maltillisesti. Ilmeisesti Jäätteenmäen vahva asema ja näytöt nostivat hänet poliitikoksi muiden joukkoon. Silti myös tuttuja tulkintoja naisen vallinnan riskeistä ja puolueen ”ilmeen” raikastamisesta esitettiin.⁸⁴ Jäätteenmäki voitti vaalin jo ensimmäisellä kierroksella saatuaan yli puolet äänistä.⁸⁵

Eduskuntavaalien jälkeen pääministeriksi nousseen Jäätteenmäen kausi puoluejohtajana päättyi niin sanottuun Irak-gate-skandaaliin. Hänen seuraajakseen 2003 valitun Matti Vanhasen taipaleelle mahtui niin menestystä kuin kohuot-sikoita. Loppuvuodesta 2009 Vanhasen ilmoit-

taessa luopumisestaan puolueen asema oli hankala, eikä vähiten vaalirahakohun vuoksi. Ensimmäisenä ehdolle asettui Paavo Väyrynen⁸⁶, mutta asetelma suosi ryvettymätöntä kasvoa. Naisista suurin kiinnostus kohdistui ympäristöministeri Paula Lehtomäkeen, mutta lopulta ehdolle asettui kuntaministeri Mari Kiviniemi.⁸⁷

Vaikka Kiviniemi ei ollut yhtä suosittu kuin Lehtomäki, vaalin asetelma oli hänelle muutoin edullinen.⁸⁸ Ministerinä kokeneen 41-vuotiaan Kiviniemen uskottiin vetoavan kaltaisiinsa koulutettuihin kaupunkilaisäänestäjiin. Kuten nais-ehdokkaat usein, Kiviniemi oli alkuun suositumpi kaikkien äänestäjien kuin oman puolueväen keskuudessa.⁸⁹ Ajatus naisen valitsemisesta sai toimittajilta tutusti myönteisen vastaanoton: Kiviniemi nähtiin lupaavaksi ja nuhteettomaksi ”keulakuvaksi”. Vaalin toisella kierroksella Lahdessa hän voitti Mauri Pekkarisen selvin luvuin (1357–1035).⁹⁰

Kokoomuksen naisilla nostetta muttei läpimurtoa

Naisten eteneminen puolueorganisaatioissa ta-
pahtui tyypillisesti systemaattisen työn tulokse-
na ja pienin askelin. Jo varapuheenjohtajuuksien
saaminen oli työn takana, mitä kuvaa hyvin han-

82. Maija Siikala, Jäätteenmäki astui vihdoon kehään, 11.1.2002, kolumni; Aho jätti keskustaväen vielä ymmälleen, TS 11.2.2002; Puheenjohtajakilpailut antavat potkua, AL 13.1.2002; Keskustan piiri johtajat mielissään Olli Rehnin ehdokkuudesta; Keskustajohtajasta kunnan kilpa TS 30.1.2002; Arto Astikainen, Haastajalla on mahdollisuus, HS 30.1.2002, kommentti; Keskustan naiset haluavat Jäätteenmäen johtoon, TS 25.2.2002.

83. Matti Vanhanen lähti odotetusti keskustan puheenjohtajakisaaan, TS 3.3.2002; Puheenjohtajaehdokkaat toivottivat Väyrysen tervetulleeksi kilpaan, TS 8.4.2002; Esko Ahon aika päättyy, HS 14.6.2002, pk.

84. Aimo Massinen, Kepu on puolueiden kummajainen, TS 23.3.2002, kolumni; Keskustan takaa-ajokisa, HS 30.1.2002, pk.

85. Jäätteenmäki otti murskavoiton, TS 16.6.2002. Ks. myös Jäätteenmäki otti itselleen kovan tehtävän, HS 17.6.2002, pk.

86. Väyrynen löysi itsestään johtajan, HS, 20.1.2010.

87. Kukaan ei vielä ilmoittautunut keskustan puheenjohtajakisaaan, HS, 24.12.2009; ks. myös 17.1.2010, HS, Entäs nyt, keskusta?

88. Vielä on tilaa keskustan puheenjohtajakisassa, HS 23.1.2010, pk.

89. Ks. esim. Hanna Kaarto: Kiviniemi on valmis pääministeriksi, HS 23.1.2010, kolumni; Kiviniemi päihitti Väyrysen keskustan johtajakyselyssä, HS, 31.1.2010; Pekkarinen on keskustalaisten suosikki puheenjohtajaksi. Kansa valitsisi Kiviniemen, HS, 13.3.2010; Marko Junkkari: Kenen johdolla keskusta voittaa vaalit? HS 13.3.2010, kommentti; Keskusta tarvitsee uuden alkunsa, HS 27.4.2010 pk; Keskustan johtajapelin asetelmat selkiytyvät, 26.5.2010, HS, pk; Keskustan kokous ehkä historiallinen, HS, 11.6.2010, pk.

90. Muut ehdokkaat olivat Timo Kaunisto ja Paavo Väyrynen.

ke nostaa Naisten Liiton ehdokas Kyllikki Pohjala kokoomuksen varapuheenjohtajaksi vuonna 1955. Valinta kaatui siihen, että puolueessa pidettiin tärkeämpänä tyydyttää maanviljelijäväestöä kuin naisia. Myönnytyksenä rikottiin hieman matalammalla ollut lasikatto: Irma Hamarasta tuli puoluehallituksen varapuheenjohtaja.⁹¹ Vastaava asetelma toistui muissakin puolueissa: naiset eivät aina saaneet tavoittelemiaan tehtäviä, mutta heidän vaatimuksiinsa reagoitiin tekemällä vähäisempiä myönnytyksiä.

Kokoomuksella ei toistaiseksi ole ollut naisjohtajaa. Sen 30:stä eduskuntaryhmän puheenjohtajasta yksi on ollut nainen (Ulla Puolanne, 1984–1987) ja 20 puoluesihteeristä kaksi (Maija Perho 1995–1999; Taru Tujunen 2006–). Eduskunnan puhemiehenä kolme kautta toiminut Riitta Uosukainen oli pitkään puolueen näkyvin naispoliitikko (1994–2003); myös ensimmäinen nainen eduskunnan puhemiehistössä oli kokoomuksesta (Anna-Liisa Linkola, 2. varapuhemies 1975–1979).

Vuonna 1991 kokoomuksen kärsittävä kirjelevän eduskuntavaalitappion oli ilmeistä, että puoluetta 12 vuotta johtanut Ilkka Suominen jättäisi paikkansa kesän puoluekokouksessa. Jo ensimmäisissä arvioissa seuraajaehdokkaista mu-

kana olivat Pertti Salolainen ja Ilkka Kanerva sekä naisista Sirpa Pietikäinen: 32-vuotias ympäristöministeri, puolueen varapuheenjohtaja ja ääniharava. Tosin, kuten *Aamulehti* asian esitti, puolueväelle Pietikäinen oli ”hyvä tyttö, mutta vielä kevyen sarjan poliitikko”.⁹² Vaalin arveltiin tulevan hänelle liian varhain⁹³ ja hänen suosionsa perustuvan ensisijassa ikään ja sukupuoleen. Naisehdokas tulkittiin tutusti ”pehmeiden arvojen” edustajaksi, joka voisi kohentaa puolueensa julkisuuskuva.⁹⁴ Ennakkosuosikki Pertti Salolainen voitti vaalin 679 äänellä; toiseksi ja kolmanneksi tulleet Kanerva ja Pietikäinen saivat kumpikin alle kaksisataa ääntä.⁹⁵

Vuoden 1994 puheenjohtajavaalissa ei naisehdokasta ollut: Maija Perho-Santala⁹⁶ luopui ehdokkuudesta samasta vaalipiiristä olleen Sauli Niinistön hyväksi.⁹⁷ *Aamulehden* toiveista huolimatta Pietikäinen ei asettunut ehdolle.⁹⁸ Niinistö voitti viiden miehen kesken käydyn vaalin jo ensimmäisellä kierroksella.⁹⁹

Naisten kannalta seuraava merkittävä puheenjohtajavaali käynnistyi vuonna 2004 Ville Itälän syrjäyttämisyökkimysten tullessa julkisuuteen. Puoluejohtajaa kohtaan kytenyt tyytymättömyys roihahti eduskuntavaalitappion myötä. Puolueen sisäpiirin on väitetty pedanneen kulis-seissa puheenjohtajuutta vielä tuntemattomalle Jyrki Kataiselle¹⁰⁰, mutta julkisessa keskustelussa

91. Vares 2009, 199–200.

92. Suomiselle haetaan seuraajaa, AL 19.3.1991; Kokoomuskin tarvitsee vereksen vetojuhlan AL 20.3.1991, pk; Sirpa Pietikäisellä on nostetta puheenjohtajaksi AL 7.4.1991.

93. Salolainen nousi pääehdokkaaksi, AL 4.5.1991, pk. Aimo Massinen huomautti kolumnissaan, ettei naisjärjestökään kannattanut Pietikäistä, minkä hän tosin luki ”Sirpan” kunniaksi. Aimo Massinen: Kokoomus on eksesyksissä, TS 25.5.1991, kolumni.

94. Ensimmäiset aseet on jo valittu, AL 4.5.1991; Kokoomus 90-luvulle, TS 25.4.1991, pk; Kokoomus kokeilee demokratiaa, AL 2.6.1991; Aimo Massinen: Kokoomus on eksesyksissä, 25.5.1991, kolumni; Kokoomus on aatepuolue, AL 2.6.1991.

95. Salolaisen kuva kirkkain, AL 8.6.1991; Ei sentään alttarille asti, AL 2.6.1991; Salolainen sai murskavoiton, HS 9.6.1991; Salolainen sai selvän voiton, AL 9.6.1991; Kokoomuksen uudet eväät, HS 10.6.1991, pk.

96. Verot kypsyttivät Salolaisen, AL 4.6.1994; ks. myös Salolainen heitti hanskat tiskiini, AL 4.6.1994, pk; Pertti Salolainen luopuu kokoomuksen johdosta, HS 4.6.1994.

97. Salolaisen eropäätös sai monilta pelkkää kiitosta, AL 4.6.1994; Puheenjohtajavaihdos rauhoittaa kokoomusta, HS 10.6.1994, pk; Kokoomuksen kilpa tihenee, AL 22.6.1994, pk.

98. Niinistö ilmoittautui ehdokkaaksi, AL 10.6.1994; Sirpa Pietikäinen ei kerro vielä suunnitelmistaan, AL 27.7.1994; Saarikangas ei lähtenyt kilpaan, AL 5.8.1994, pk; Kokoomuksen puheenjohtaja heti tuleen, AL 22.8.1994; Kokoomuksen kilpa tihenee, AL 22.6.1994, pk.

99. Niinistölle suurvoitto kokoomuksen puheenjohtajakisassa, HS 28.8.1994.

100. Tarmo Yli-Huttula, *Puolivallaton puolue*. Otava 2006, 173–201, 204–205, 225, 230.

virisi ajatus naisjohtajasta. Olisiko europarlamentaarikko Marjo Matikainen-Kallströmistä tai kansanedustaja Paula Risikosta puolueen pelastajaksi?¹⁰¹ Naisehdokkaan mukanaolo vaalis- sa katsottiin puolueelle symbolisesti tärkeäksi, mutta usean naisen pelättiin syövän toistensa kannatusta.¹⁰²

Matikainen-Kallström johti gallupeja pian selvästi. Toimittajat kuitenkin oudoksivat hänen ajatustensa vähäistä tunnettuutta ja ponn- tonta kampanjointia; puolueen sisäpiiriä hirvit- tivät myös hänen linjauksensa tasaverosta ja NATOsta.¹⁰³ Asetelmassa näkyy ristiveto puolue- eliitin ja laajemman äänestäjäkunnan välillä: vie- lä toukokuun puolimaissa Matikainen-Kallström oli niin kansalaisten kuin kokoomuslaisen ää- nestäjäkunnan suosikki.¹⁰⁴ Puoluekokouksen ää- nestyksessä toiselle kierrokselle selvisivät kui- tenkin Jyrki Katainen ja Ilkka Kanerva (534–365), joista tuntemattomimpana vaaliin lähtenyt Ka- tainen tuli valituksi.¹⁰⁵

Naisten keskeneräinen läpimurto

Vaikka suurissa suomalaispuolueissa valittiin ensimmäiset naisjohtajat vasta 2000-luvulla, Eeva Kuuskoski-Vikatmaan täpärä tappio kes- kustan vuoden 1990 vaalissa osoittaa valmiutta naisen valintaan olleen jo tuolloin. Naisten eh- dokkuuksista 1990-luvun taitteessa käydyt kes- kustelut osoittavat ajatuksen naisesta puolue- johtajana vaatineen vielä totuttelua. Vaikka suh- tautuminen on sittemmin muuttunut luonte- vammaksi, oli esimerkiksi SDP:n ensimmäisen puoluesihteerinaisen (1987) ja naispuoluejohta- jan (2008) mediakäsittelyssä paljon samoja piir- teitä.

Puolueiden naisjärjestöjen työ naisten etene- misen vauhdittamisessa oli ensiarvoisen tärkeä- tä, mutta menetti merkitystään 1990-luvulta al- kaen.¹⁰⁶ Joskus naisjärjestöjen tuki oli ristiriitai- nen siunaus, sillä se vaikeutti naisehdokkaan mieltämistä miestenkin äänestettävissä olevaksi yleispoliitikoksi. Sukupuolen tulkittiin pitkään määrittävän keskeisesti poliittikkonaisia, mikä

jarrutti heidän etenemistään laajaa kompetens- sia edellyttäviin tehtäviin. Poliitiikan sitkeä suku- puolittuneisuus selittääkin osaltaan sitä, miksi naiset pääsivät selvästi varhemmin johtamaan heille soveliaiksi katsottuja ministeriöitä kuin suuria suomalaispuolueita. Johtotehtävien ylei- nen kasautuminen miehille kavensi naisten rek- rytointipohjaa, toisaalta suosituimmat naiset ei- vät aina asettuneet ehdolle.

Naisten menestys puheenjohtajavaaleissa on edellyttänyt murtautumista marginaalistavasta ”nais(ten)ehdokkaan” kategoriasta. Puolueiden miespoliitikoilta saatu julkinen tuki oli tässä symbolisesti tärkeitä. Ensimmäisenä haasteessa onnistui keskustan Kuuskoski-Vikatmaa vuonna 1990, mutta toden teolla asetelmaa murrettiin vasta sosiaalidemokraattien vuoden 2008 pu- heenjohtajavaalissa, jossa ehdolla oli useita nai- sia.

Niin sanottu manttelinperijäkulttuuri hidasti naisten etenemistä. Kuuskoski-Vikatmaan (1990), Matikainen-Kallströmin (2004) ja Urpi- laisen (2008) asemia paransi se, että nämä pu- heenjohtajavaalit tulivat kaikille ehdokkaille yl- lätyksenä. Tarkastelujakson aikana puolueissa

101. AL 2.3.2004: Tiura tarjoilee kokoomusjohtoon Mati- kainen-Kallströmiä; AL 4.3.2004: Itälän tilalle etsitään nyt naisjohtajaa; AL 4.3.2004: Kokoomuksessa käynnistyi nyt naisjohtajan metsästy; AL 5.3.2004: Kokoomuksen piiri- väki nostaa esiin kolme nimeä.

102. Yli-Huttula 2006, 231, 235–237.

103. Vain ehdokkaat puuttuvat. Riitta Järventien Ylänurk- ka-kolumni, AL 10.3.2004; Matikainen-Kallström suosi- tuin kokoomuksen puheenjohtajaksi, AL 10.3.2004; Val- tuustolla kaksi johtajasuosikkia, AL 11.3.2004.

104. Etsii, etsii, mutta löytääkö? AL 27.3.2004, pk; Mati- kainen-Kallström veisi Suomen välittömästi Natoon, AL 17.3.2004; Kokoomuksen järjestöväki pilasi lupaavan pa- neelin AL 27.4.2004; Matikainen-Kallström on suosituin kokoomuksessa AL 13.5.2004.

105. Kanerva ja Katainen kirivät toiselle kierrokselle, AL 29.5.2004; Puheenjohtajapeli ratkeaa vasta Seinäjoella, AL 30.5.2004.

106. Vrt. Jutila keskustanaisten roolista 2003, 186–191, Kuusipalo 1999, 56.

siirryttiin avoimemmin kilpailuihin ja julkisempiin puoluejohtajavaaleihin, mikä näyttää parantaneen naisten mahdollisuuksia.

Vielä 1990-luvun alkupuoliskolla naisten haikutumista johtopaikoille oudoksuttiin. Toimitajien hämmennys naisten laajan rintaman aktivoitumisesta muuttui pian kannustavaksi ja jopa naisehdokkaita suosivaksi asenteeksi. Naisia ja miehiä käsiteltiin silti ehdokkaina eri tavoin. Sanomalehdissä naisehdokkaisiin liitettiin vahvoja stereotyyppioita: heidät arvioitiin nuhteettomiksi, kilteiksi, mediataitoisiksi ja äänestäjiin vetoaviksi. Naisen valitsemisen tulkittiin olevan puolueelta miehen valintaa vahvempi ja myönteisempi viesti mutta myös riski. Luonnehdinnat toistuiivat 1990-luvun alusta 2010-luvulle, vaikka kokemukset osoittivat miestenkin voivan johtaa menestyksekkäästi mediassa tai osoittautua riskivalinnoiksi. Osa stereotyyppisistä tulkinnoista, kuten olettama naisista miehiä empaattisempina ja rehellisempinä, voi olla naisille eduksikin¹⁰⁷: skandaalin keskellä pelastusta etsivän puolueen vaalissa nainen voi hyöttyä häneen liitetystä nuhteettomuuden aurasta.

Kielteistä julkisuutta politiikka sai keväällä 2008 eduskuntavaalien rahoituksesta nousseen vaalirahakohun myötä. Poliitiikan mainetta 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä koetellut negatiivinen, poliitikkojen yksityiselämäkin koskenut julkisuus heijastui puolueiden johtajavalintoihin. Uuden alun mielikuvat auttoivat etenkin Jutta Urpilaista ja Mari Kiviniemeä nousemaan valtaan tilanteessa, jossa heidän puolueensa kaipasivat kipeästi vetovoimaa mediassa, tavoittelivat liikkuvia äänestäjiä ja yrittivät tehdä pesäeroa menneeseen.

Kuten tämä tutkimus osoittaa, poliittisen johtajuuden julkilausutut kriteerit ovat olleet murroksessa. Poliittisen linjan, kokemuksen tai näyttöjen sijaan entistä keskeisemmiksi ovat nousseet ehdokkaiden arvioitu kyky tuoda puolueelle myönteistä julkisuutta, vedota kansalaisten enemmistöön, viedä puolue vaalivoittoon ja toimia pääministerinä.

Poliitikkojen julkisuudessa esittämät, johtajalta toivotut ominaisuudet ovat osa strategista poliittista peliä. Arviot elävät vaalista toiseen sen mukaan, kenen valintaa pyritään tukemaan tai vastustamaan. Ollakseen vaikuttavia, näkemysten on oltava vastaanottajien hyväksyttävissä. Puoluejohtajaehdokkaista julkisuudessa esitetyt käsitykset ovatkin kollaasi, jossa ehdokkaiden vahvuuksista ja heikkouksista nostetaan esiin ne, joilla katsotaan kulloinkin olevan merkitystä.

Naisehdokkaiden sukupuoli ohjasi heistä esitettyjä tulkintoja. Johtajavalinnan kriteerit ovat kuitenkin joustaneet tilannekohtaisesti; Jutta Urpilaisen kokemattomuus ministerin tehtävistä ei estänyt hänen valitsemistaan kokoneempien ehdokkaiden sijaan. Koska puolue valitsi oppositiojohtajaa, keskeisimmäksi kriteeriksi nousi kyky viedä puolue vaalivoittoon. Keskustan Anneli Jäätteenmäen ja Mari Kiviniemen valintaan pääministerivaaliaselman vaikutus heijastui vahvemmin. Heidän aiempia näyttöjään ministerinä painotettiin, valittiinhan Kiviniemi suoraan pääministeriksi ja Jäätteenmäki nousi johtajaksi puolueen kannatuksen ollessa nousussa.

Naisten aktivoitumista pidettiin ensijärkytyksen jälkeen myönteisenä ilmiönä, joka kuitenkin tulkittiin lähinnä poliittisen ja yhteiskunnallisen kansalaisuuden demonstroimiseksi. Naisehdokkaat nähtiin sukupuolensa symbolisina esitaisteilijoina, ja heidän mukanaolonsa vaaleissa ajateltiin olevan riittävä viesti puolueiden toimimisesta naistenkin areenana. Konkreettisten valtasemien saavuttaminen edellytti tämän ajattelun murtumista.

Naiseutta ja valtaa yhteen punova yhteiskunnallinen keskustelu on Suomessakin kesken. Naisiin ehdokkaina edelleen liitetty symboliarvo

107. Kahn 1992, 497; Jensen 2008, 46; Campus 2013, 44–45. – *Nyt julkaistu Mari K. Niemen artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*

ja heidän tulkitsemisensä sukupuolistereotypoiden valossa ovat tästä vastaansanomattomia esimerkkejä. Puoluejohtajuutta tavoittelevia naisia ei vielä 2010-luvun Suomessakaan luontevasti tulkita keskenään erilaisiksi, myös miehiä haastaviksi, valta-asemiin pyrkiviksi ja valtaa käyttäviksi poliitikoiksi, joilla on muitakin kuin sukupuolesta pääteltävissä olevia ja naiseuteen palautuvia ominaisuuksia.

Abstract: Favoured in times of trouble. The breakthrough of women to the leadership of large political parties in Finland, 1987–2010

Although female candidates began to appear in the leadership elections of the largest Finnish political parties already in the late 1980s, no women were elected before the 21st century. This article analyses the breakthrough of women to political leadership and the public discussion around it. The primary research

material consists of articles published in the three largest Finnish daily newspapers (*Aamulehti*, *Helsingin Sanomat* and *Turun Sanomat*) from about two months prior to the leadership succession of each of the three largest political parties in Finland: the Centre Party, the Social Democratic Party and the National Coalition Party. The research method is qualitative content analysis combined with methods of historical analysis. (*How were the first women's candidacies received? What were the arguments used to support or to resist choosing a female leader? What were the circumstances surrounding the election of the first female leaders?)* Newspapers greeted the appearance of the first female candidates with bewilderment: women's 'eagerness' to reach top positions was described as aggressive and exaggerated. However, the attitude soon changed; women candidates were encouraged and even favoured by the media, yet strong gender stereotypes remained typical in reporting. Women were especially favoured in times when parties were having image problems. Choosing a female leader was seen as a more positive 'message' but also as a riskier choice than choosing a male.